

מתוך "בכור היצירה: יובל ליצירתו של שלמה גיורא שוהם." עורך: חמי בן-נון. הוצאת "שערי משפט", 2004.

שלמה גיורא שוהם, חתן פרס ישראל 2003, פרס א.מ.ת. 2007

בבנו,

הרבה שנים עברו מאז עמדת לראשונה בפתח משרדך. בחור שלא סיים בית ספר תיכון בא לשוחח אתך על ספרך החדש ("טנטלוס?" שאלת בטלפון. "ספר נהדר!"). מה אומר על אותה פגישה? המאמין ימצא בה אצבע מכוונת מלמעלה, הכופר יתמרמר על עיוורונו של הגורל שרק במקרה הוביל אדם צעיר אל מי שעתידי היה לשנות את חייו, ואתה, נאמן לפילוסופיה שלך, תאמר: זה אנחנו, יא חביבי, שמעניקים משמעות למשחק הרולטה חסר-הפשר הזה.

באתי לפגישה בזמן, אבל אתה היית עדיין עסוק, כדרכך, באינספור דברים. תמונת הגיהנום של הירונימוס בוש על הקיר נראתה לי, איך לומר, קצת משקפת את המהומה ששררה במשרד הצפוף באותם צהריים: צלצולי הטלפון הבלתי-פוסקים, שתי המזכירות הלחוצות עד אימה, האנשים הנכנסים ויוצאים, עשן הסיגריות, גערה פה ושם, וגם בקבוק הוויסקי שבארון לא בישר טובות. אבל האיש אדום-הזקן שניצח על המהומה הספיק להשמיע מדי פעם, לצד כמה ניבולי-פה, משהו על גנוזים וקבלה, אוראליות, אקזיסטנציאליזם ועוד כמה דברים שלא הבנתי, ושגרמו לי לדבוק בכסא שתפסתי ולהתעלם מאלה שנכנסו אחריי ונאלצו להישאר עומדים. בדיעבד, עשיתי באותו בוקר את עסקת חיי. חצי שעה של שיחה - כששנינו, משני קצות המשרד, מנסים להתגבר בקולותינו על הרעש מסביב - ומאותו יום נתת לי אשראי בלתי-מוגבל. סייעת לי להתקבל לאוניברסיטה, עודדת אותי לכתוב, הכרת לי אנשים - למעשה, אל כל דמות חשובה בחיי האקדמיים הגעתי בדרך זו או אחרת בעקבות אותה פגישה קולנית בצל תמונת בוש.

בפגישה השנייה כבר מצאתי עצמי מוזמן אל קבוצה שהקמת, שהייתה נוהגת להתכנס אחת לשבועיים ("אין לו אפילו תעודת לידה", הצגת אותי לפניכם). שנים רבות התקיימה החבורה המופלאה הזו, נודדת מבית לבית ומנושא לנושא תחת השמש. ליבוביץ ופריד, זיכרונם לברכה, וייבדלו לחיים אהרונם, אגסי, כשר ואחרים הוזמנו לדבר, אנשים הצטרפו ועזבו, ורבים מהמשתתפים עשו מאז חיל במקצועותיהם והתפרסמו בזכות עצמם. ואתה שם תמיד, מקשה, מלהיב, מפתיע בהתמצאותך בנושאים שונים ומשונים, שמח בשמחת הזוג שנפגש בקבוצה ובא אחר כך בברית הנישואין, מתאבל על אחד המשתתפים שנפטר בלא-עת, ומגונן באהבה על הצעיר המבריק שהסתבך בפלילים. נזכרתי אז באמרתו של חביבך, רי מנדל מקוצק, שאחד מחסידי התייעץ בו בבחירת מקצוע לבנו: "עשה אותו מורה. אולי ימצא יום אחד תלמיד פיקח וילמד משהו חדש."

ברבות הימים גיליתי פנים נוספות באישיותך. ראיתך מתדיין יום אחד בלהט עם מלומדים בעלי-שם ובמשנהו מתרועע עם עבריינים, כאן מסתודד עם אנשי מטרה ושם מגדף על הכביש כאחד הריקים. שמעתוך בקנאה מדבר בשטף ובמבטא מעולה אנגלית, צרפתית, גרמנית וערבית (זכר לימי שבי הליגיון הירדני), מתהדר באמרות-כנף בלטינית, קורא יוונית, ולא-אחת תיקנת אותי בלעג כשניסיתי להשווץ בפתגם ארמי. פה ושם נכוויתי בגחלתך כשנתקפת באחת מאותן התפרצות-זעם ששומר נפשו ירחק מהן, לפעמים קיללתי אותך מכל הלב או תלשתי את שערותי מייאוש כשתקפה אותך רוח תעלולים, וכמובן, למה אכחד, גם אני מיררתי לא מעט את חייך. ספר שלם יכולתי למלא בזיכרונות אלה, גדוש רכילויות ומעמדים סוריאליסטיים. אבל ברגע זה עולות בזיכרוני שתי אפיזודות שאירעו דווקא בחייל, לשם הלכתי אחר כך ופגשתי בכל פעם בפך חדש.

הזוכר אתה את הכינוס בבילפלד? היה זה ביקורי הראשון בגרמניה, טעון מאוד מבחינה רגשית (הן לשנינו עניין כמעט כפייתי בשואה). כעבור יום או יומיים, איך לומר, קצת ירדתי מהפסים. כן, התחלתי לדבר עם עצמי, ברחוב, ובעברית. אתה הלכת ברחובות העיר בצעדיך המהירים ואני התאמצתי להדביקך, תוך ניהול דיאלוג קולני עם השלטים מסביב. בפתח חנות הבגדים הכריזה מודעה "אקציון" (מבצע), ומיד פתחתי בנאום נלעג במבטא גרמני: "אקציון! אתם שומעים זה, יוֹדְךָ? עכשיו אנחנו עושים פה אקציה ולוקחים אותכם לאושביץ בשביל עושים ממכם סבון, יה!" "שתוק כבר, למען השם!" סיננת לעברי, מלכסן מבט נבוך אל העוברים ושבים שהביטו בנו בתימהון. ברחוב הבא הכריז שלט "קייין שפילפלאַץ", לאמור, כאן לא מגרש משחקים. "קייין שפילפלאַץ!" צרחתי. "אתה שומע זה, יוֹדְךָ? עכשיו מהר תלך מפה למה אנחנו גרמנים לא אוהבים קינדר משחקים. במשחק יש אנרכיזמוס! אנחנו גרמנים אוהבים הכל הולך פיקס פקס!" "אלוהים אדירים!" מלמלת בייאוש, "למה הבאתי לפה את הפסטי הזה שיעשה לי בושות?" ובתוך כל אלה, כשאתה חוזר ונשבע שלעולם, לעולם לא תיסע אתי יותר לשום מקום, עצרת שלוש פעמים ליד חנות מכולת או דוכן פירות ושאלת: "רוצה תפוח עץ, יא פרזיט?" "רוצה אוכמניות? תאכל, שלא תמות לי פה ויגידו שהרגתי אותך." וכך הלאה, וכשהגענו אל הבאנהוף-פלאַץ (שאני כמובן התעקשתי לכנות "אומשלאגפלאַץ") כבר התקשיתי להדביקך, ואז ראיתי אותך מפנה ראשך אחורנית ומביט כה וכה בבהלה. לרגע הצטלבו מבטינו, חייכת בהקלה ומייד מיהרת לשוב לציניות השגורה: "קיוויתי שכבר הלכת

לאיבוד!" ובאותו רגע, נדמה לי, הבנתי למה אתה מתכוון בספרך באומר "מפגש אותנטי". זה מה שהתרחש לרגע שם, בין אב שכול לבין בן-טיפוחיו שלא זכה לאהבת אב. את רגע החסד הזה, המחזק, המרפא, אנצור כל חיי.

ועוד זוכר אני ימים אחדים אתך באולבני, בירת מדינת ניו-יורק. בישלת ארוחת-ערב לקבוצת סטודנטים שתלו בך עיני-עגל. מה אומר על תבשיליך, על ההרצאה המאולתרת שנשאת מעל למחבתות והסירים, ועל יכולתך להצחיק חבורת צעירים עד כאב-בטן בשלל בדיחות גסות? אבל בזיכרוני מאותו שבוע נחרתה בעיקר שעת בין-ערביים אחת בחדרך במעונות אוניברסיטת אולבני. תמונת הבן, המלווה אותך באשר תלך, הייתה על שולחנך וצללי הערב השרו עליך דיכאון. עודי מביט בתמונת הנער המחייך שנעשתה ברבות השנים כה מוכרת לכל באי משרדך, ואתה פתחת במונולוג שגרם לי לאלם. חבר שלי, סיפרת, נפל במלחמת השחרור. כשהלכתי לנחם את אמא שלו היא אמרה לי: את מה שאני עוברת אף אחד לא יכול להבין. אף אחד! כשמת גיורא שלי הלכתי להביא את הבשורה רק לשני אנשים: קודם לאבא שלי ומשם לאמא של החבר ההוא, לומר לה: עכשיו אני מבין.

וכשאני מנסה עכשיו, בריחוק-מה, לחבר את כל הקצוות הבלתי-אפשריים הללו, אני נתקל בספרך האחרון, "הדיאלוג בין המיתוס לכאוס". בתחושה של כמעט-ייאוש אני מדפדף ביותר משבע-מאות דפי הספר, על שלל התזות והטיעונים שהוא מציע בפיסיקה, בביולוגיה, בפסיכולוגיה, בפילוסופיה ובמה לא, ואיני יודע איך להתחיל להתמודד אתם, להעריך, לקבל, להתנגד. כמו כל "בעלי-השיטה" הגדולים, רוצה אתה לנכס כל פיסת מידע וכל תחום ידע ולשלבם תחת תורת-על אחת מקפת-כל. כתיבתך חסרת-מנוח ותובענית כמו מערכות היחסים שלך, מסעותיך וחייך. לא אנסה להתמודד כאן עם הספר, אבל הנה צדה עיני משהו בו שנותן לקורא משהו מיוחד - אותך, נטו:

הרבי מקוצק אמר שאלוהים נכנס לכל מקום שנותנים לו להיכנס. האל, "האתה האוניברסלי", עשוי לחדר אל האחר הנוזקק דרך ה"אתה" הדיאלוגי. סוג זה של חסד אקזיסטנציאלי שפע ב-20 בינואר 1982, לאחר שמטוס התרסק על נהר הפוטומק וחמישה ניצולים נאחזו בזנבו. כאשר הגיע מסוק ההצלה, שב והעביר אחד הניצולים - גבר אנונימי בגיל העמידה - את החבל ואת גלגל ההצלה לניצולים האחרים כל אימת שאלה הגושו אליו. הוא חזר על המעשה ארבע פעמים, וכאשר ניסה לבסוף צוות המסוק להצילו, נעלם האיש בימי הנהר. אדם זה היה יורש אלמוני של יצחק, ישוע, יאנוש קורצ'ק ושל קבוצת הנערות היהודיות שמסרו את עצמן לידי חיילי האס-אס כדי להציל את חיי הוריהן (עי' 239).

כדי להבין את הקטע הזה, עם כל מונחיו הלמדניים, אין צורך אפילו בתעודת בגרות. ונדמה לי שתורת הקוונטים, האבולוציה, הפסיכואנליזה, המדרש וכל שאר התחומים אותם אתה משלב בנון-שלאנטיות כזאת במסכת טיעוניך - כל ה"חוכמות" הללו, אם לנקוט בדימויו של הרמב"ם, אינן אלא "שפחות, רקחות וטבחות" לאמונתך הגדולה: אין ערך לחיים ללא אהבת איש לרעהו.

אז מה לאחל לך, ש. גיורא שוהם, השם המיתולוגי שפגשתי על כריכות ספרים רבים ושהתממש בחיי לדמות המאסיבית והרועשת מבניין טרובוביץ? יהי לרצון לפניך הספר הזה, המאחד דיסציפלינות רבות וחובקות-תבל - ולא פרי-עטר, לשם שינוי - ושתמשיך לראות ברכה בעמלך ונחת מתלמידיך ותלמידיהם אחריהם. כמי שגדל בבית דתי ומצוי עד היום בעולמה של תורה, בוודאי שמעת את הניגון הזה בחצרות האדמו"רים: "ימים על ימי מלך תוסיף, שנותיו כמו דור ודור."